

A NÉPKÖLTÉSZET GYŰJTÉSÉRŐL ÉS AZ ESZTÉTIKAI NEVELÉSBEN BETÖLTÖTT SZEREPÉRŐL

A népköltészet gyűjtői úgyszólván a kutatások kezdete, tehát már a XIX sz. közepe óta hangoztatják, hogy a gyűjtőmunka sürgős, minden erőnket össze kell szednünk, ha a valóban szép, értékes népmeséket, balladákat, dalokat, gyermekjátékokat még meg akarjuk menteni a pusztulástól. A paraszti életforma megváltozik, az idős emberek az élet perifériájára szorulnak, emlékezetük romlik, egymás után meghalnak, a népköltészet az utaktól, vasúttól ezért falvakba szorul, s ott is kiveszőfélben van.

Vannak azonban ennek a civilizációs szempontból joggal elmaradottnak bélyegezhető falusi kultúrának olyan értékei, melyeket saját jól felfogott érdekünkben át kell mentenünk városias életformánk keretei közé is, s ezek a paraszt-, vagy népszerűbb nevén népművészet, népköltészet, népzene, a néptánc és a gyermekköltészet. De nemcsak maguk a díszített tárgyak kívánatos, hogy helyet kapjanak otthonunkban, s a népköltészeti alkotások szellemi, esztétikai kultúránkban. Ha a pusztai tárgyat, szöveget, dallamot, balladát vagy mesét szervesen illesztjük a mi merőben más jellegű életformánk keretei közé, veszít esztétikai kvalitásaiából, sőt nemegyszer zavaróvá, fölöslegessé válik. Meg kell tehát ismerünk a tárgyak, a népköltési darabok eredeti funkcióját, szerepét, embertől emberhez szóló mondanivalóját és művészi aktivitásra sarkalló jellegét is ahhoz, hogy valódi mivoltát megérthesük. Esztétikai kultúránkat valóban gazdagítsa, s mindnyájunknak valóban mondjon valamit, ami által mi is többek leszünk. A szobadíszként alkalmazott tehénkolomp, vagy a háttérzeneként hallgatott balladaéneklés lehet divatos, de semmiképpen sem szolgálhatja azt a kettős célt, amelyről szövegünk.

Munkánk kezdetén nyilvánvalóan a *gyűjtés* áll. Mi, kenyerünk szerint is

etnográfusok, folkloristák kevesen vagyunk, számunk, a határokon túl élő kutatókat is beleértve, nem haladja meg a kétszázat. Egy-egy szakterületre két-három ember jut, s a vidéki kutatóhelyeken dolgozók munkaidejének egy-egy töredéke. Minden kiváló énekes, mesemondó, emlékhordozó anyagát akkor sem tudnánk összegyűjteni, ha száz kezünk, száz magnetofonunk és filmvetítőnk volna is, s egy nap nem huszonnégy, hanem negyvennyolc, vagy hetvenkét órából állna. Az idő pedig sürget, mert az első világháború előtt élt öregek száma és ereje folyton fogy, a két háború között született nemzedék anyagát pedig nagyon meg kell rostálnunk, ha a tisztabúzáat az ocsutól el akarjuk választani.

Az önkéntes gyűjtők segítségére vagyunk utalva. Nem azért, mert tudományos munkánkhoz nincsen elegendő anyagunk, s az amatőr segítők által sok utánjárással, kemény munkával és nem kis anyagi áldozattal összegyűjtött meséket, balladákat, gyermekjátékokat akarjuk kötetekké formálni, hisz legtöbbüknek annyi a gyűjtött anyaga közgyűjteményben, íróasztaliókban, hogy az unokáira is marad kiadnivaló. Közügyről van szó, melyből mindnyájunknak haszna van, mindnyájunk munkáját értékesebbé teszi, s az utánunk következő generációk is igen hála-lásak lesznek érte, ha jól végeztük.

Az 1973. évi diáknapi pályázat igen jól érzékeltette azt a széles skálát, ahogyan néprajzi gyűjtőmunkát végezni lehet: sokszor viszonylag gyengébb tanulmányokkal — tanítási és — anyagi feltételek között is igen jól, máskor igen jó körülmények között, sok munkával és nagy anyagi ráfordítással is keveset érően.

De hogyan fogjunk hozzá?

Mindenekelőtt *ismerjük meg a tájat*, ahol élünk és ahol dolgozni akarunk. A legközelebbi múzeum néprajzi kuta-

tója rendelkezésünkre bocsátja ehhez a szükséges irodalmat, vagy legalább az elolvasandó legfontosabb munkák címjegyzékét és felvilágosít, hogy területükön melyek azok a témák — nagyon kevés lesz ilyen —, amelyeket modern szempontok szerint és alaposan feldolgoztak, s nyomtatásban is megjelentek. Nyilvánvaló, ugyanis hogy Miklós Gyurkánétól Klézsen nem érdemes dalokat, balladákat gyűjteni, Fedics Mihályt, Palkó Józsefnét — ha még élének — felesleges volna mesék miatt faggatni. De még velük kapcsolatban is akadhat tennivaló. Kevés az olyan nótá- vagy mesefa, akinek a teljes tudásáról, repertoárjáról hangfelvétel készült, filmfelvételünk pedig tudtommal csak az egy dorozsmai-szegedi Tombác János mesemondóról van. Filmfelvevőgéppel azonban kevés iskolai szakkör rendelkezik, a magáné gyakoribb, de a hangszalag drága, meg kell fontolnunk, mire használjuk fel.

Miután megtudtuk, hogy a szűkebb táj történetéről, társadalmi összetételéről, néprajzi, népköltési anyagából mi jelent meg nyomtatásban, kíséreljük meg feltárni, hogy mit őriznek az archívumok: a helyi, a megyei múzeumé és a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára. Gyűjtési területünk adott: az a körzet, ahonnan diákjaink bejárnak. A körzetünkbe eső faluról, falvakról, városokról kell egyéni és közös munkával minél többet megtudnunk ahhoz, hogy eldöntsük, mi is legyen a fő gyűjtési területünk, amelynek az anyagát szakkörünkkel belátható időn belül, monográfikus teljességgel ki is tudjuk méríteni.

Nyilvánvalóan mások lesznek a teendők, ha egy falu, egy táj népköltési anyagát kívánjuk összegyűjteni és ismét mások, ha a gyermekköltészetet vagy ünnepi szokásokat. Gyűjtési útmutatóink szép számmal készültek. Bocsátott és bocsát ki ilyeneket a Népművelési Intézet, a Néprajzi Múzeum, s legutóbb egész sorozatot adott ki az egri Dobó István Múzeum a palóc kutatásokkal kapcsolatban. Közös hibájuk, hogy kis számban jelentek meg, s nem szereshetők be annyi példányban, mint az kívánatos lenne, a szakkör valamennyi tagja, vagy legalább a könyvtára számára. Leghelyesebb, ha szakember tanácsadókat megkérdezzük, jelent-e meg kérdőív, útmutató kiválasztott témánkkal kapcsolatban, s ha igen, kölcsön kérjük néhány hétre és a szakköri tagokkal együttesen ki-jegyzeteljük. Kívánatos, hogy valamennyien elolvassák, s az így nyert

ismeretek birtokában döntjük el a végzendő munka menetét és osztjuk ki a szerepeket.

Témánk és munkánk jellege függeni fog attól is, hogy milyen jellegű az az iskola, ahol tanítunk. Néprajzi, népköltési gyűjtőmunka elképzelhető az általános iskolában, sőt ha az óvónéinek kedve és ideje van hozzá, még az óvodában is, különösen jó eredménnyel folyhat a középfokú tanintézetekben: gimnáziumokban, szakközépiskolákban, de a szakmunkásképző intézetekben is.

Az általános iskola alsó tagozatában jó eredménnyel gyűjthetők mondókák, egyszerűbb párbeszédes gyermekjátékok, rövid, ún. gyermekmesék: mondókák, kámesék, állatmesék, rátótiadák — minden évben egy-egy műfaj —, a felső tagozatban az irodalmi tananyagnak megfelelően tündérmesék, tréfás, reális mesék, történeti és hiedelemmondák. Ha magnetofonon van, vagy dallamot is tudunk kottázni, népdalok, jeles napokhoz fűződő szokások is (bő változatanyaggal). Hasonló lesz a munkánk a mezőgazdasági szakmunkásképző intézetben is azzal a különbséggel, hogy az évek során nem egy falu, hanem egy kis táj, iskolánk körzete népköltési anyagát gyűjthetjük össze a tanulókkal. Itt is tanácsos egy-egy évben egynemű anyagot gyűjteni. A feljegyzett szövegeket, a hozzájuk fűződő cselekményt, dallamot, mozdulatot, a népköltési alkotások szerepét, jelentőségét így módunk van megbeszélni, összehasonlítani, a diákokat a minél teljesebb, épebb, gazdagabb szövegek, szokásformák rögzítésére, esetleg megtanulására is biztatni.

A szakközépiskolákban működő honismereti szakkör lehetőleg az iskola szakmai érdeklődési körébe vágó témát válasszon. Egészségügyi szakközépiskola tanulói például egy-két év alatt szépen össze tudják gyűjteni valamelyikük szülőfalujának a kisbaba gondozásával, nevelésével kapcsolatos fel-fogását, hiedelmeit, szokásait, költészetit anyagát: szép példáját láttuk ennek az 1973. évi diák pályázaton is.

Gimnáziumi irodalmi szakkör keretében nyilvánvalóan a bonyolultabb, magasabbrendű népköltési műfajok; balladák, hősmesék-tündérmesék, énekestáncos gyermekjátékok, az emberi élet főbb állomásaival kapcsolatos szokások gyűjtésére, megfigyelésére kerül a hangsúly. Széphangú énekes, kiváló tehetségű mesemondó, monda- vagy történetelbeszélő tudásanyagának kikérdezésére, rögzítésére feltétlenül sort kell keríteni. Ha jeles történeti személy,

költő, író, kiemelkedő népi személyiség: énekes, mesemondó, halottlító, stb. emléke él az iskola környezetében, kézenfekvő a vele kapcsolatos emlékezések, mondák összegyűjtése. A lakodalmi szokások, emlékek, jelenségek, versek, dalok megőrkítésére leghelyesebb, ha egy kis közösség vállalkozik. A halálra való előkészületek, temetés, öröklés rendje, lélek útja-sorsa a túlvilágon ill. a temető feltérképezése, fejfák, emlékoszlopok lefényképezése, rajzolása a legjellemzőbb sírfeliratokkal együtt, szintén lehet egy kis munkaközösség feladata. A gimnáziumi szakköri tagoknak is lehetőleg egymáshoz közeledő, egymást kiegészítő, egymással összevethető témákat adjunk ki, hogy az együtt dolgozásra, véleményeserére minél nagyobb legyen a lehetőség. A témák kitűzésénél mindig a világos körülhatárolás és a mélységben való feltárás vezessen bennünket, ne pedig a sokat markolás, felületes, vázlatos leírás elve.

A kiszemelt faluban vagy tájegységünk területén a kiválasztott témából műfajból számbavesszük mindenkéül a kiemelkedő adatközlőket. Ezeknek a felkutatása a diákok feladata, akik családi kapcsolataik révén csakhamar nyomára buknak, hogy kik (voltak) a legjobb énekesek, mesemondók, kik voltak évtizedeken keresztül násznagok, kik emlékeznek vissza legszívesebben gyermekkorukra, vagy kik őrzik leghívebben emlékezetükben ifjúkoruk ünnepi szokásait.

Minden esetben pontosan meg kell határozni, hogy élő, ma is dalolt, mesélt szövegekről, gyakorolt szokásokról, játszott gyermekjátékokról van-e szó, vagy pedig olyanokról, melyeket a két világháború között, esetleg az első világháború előtt daloltak, meséltek, játszottak. Ha munkánkat egyetlen falura koncentrálnak, leghelyesebb, ha mind a három évfolyamra tartozó jó adatközlőkről gondoskodunk.

A jó adatközlő szépen, tisztán beszéljen magyarálat, tisztán énekeljen, és őt magát is érdekelje az az anyag amelyet nekünk elmond. Így csakhamar a legkészségesebb segítők lesz. Ha ilyen férfiakra, asszonyokra, esetleg gyermekekre találunk, pontosan rögzítsük életkörülményeiket: mi a nevük (családnév, keresztnév, melléknév, esetleg csúfnév), mikor születtek, hol? Ha nem a gyűjtés színhelyén, hány éves korukban kerültek a községbe? Milyen családból származnak: földműves, iparos, jobbágy, kismemes stb. Ismeretanyagukat honnan merítették?

Írjuk le pontosan a megnevezett személyek vagy a megjelölt könyvek, kéziratok adatait is. (Hasznos, ha területünk kiemelkedő adatközlőiről szakkörünk számára kartotéklapot készítünk, mely tartalmazza az imént felsorolt adatokat és az adatközlő fényképét is.)

Az adatközlőt, miután megismertük, megbarátkoztunk vele, kérjük meg, készítsen jegyzéket emlékmagyaráról: több mesemondó, pl. *Ruszkovics István*, *Büszke Kocsis Miklós* stb., összeírta a gyűjtő számára meséit. Ha az adatközlő erre nem vállalkozik, kérjük meg, diktálja le nekünk, hogy mit tud. Az ilyen jegyzék jó alapul szolgálhat későbbi gyűjtőmunkánkhoz, bár ne tekintsük vélelegesnek. Hasznos, ha kiegészítése céljából pl. a mesemondó hallgatót is kikérdezzük, vagy több adatközlőt összehívunk, hogy kölcsönösen emlékezzék egymást repertoárjukra, róluk nem vett darabjaira.

Ezek után következhet a repertoár hangszalagra vétele, ha meggyőződünk róla, hogy adatközlőnk valóban jó előadó (egyetlen mese vagy dal meghallgatása elegendő ehhez). Leghelyesebb, ha az általa készített jegyzék szerint haladunk, hisz nyilván az ő emlékezetében is így élnek az egyes darabok. Minden darabnál megkérdezzük, hogy ezt milyen alkalommal szokta/volt elmondani, eldalolni, mi célt szolgált, mit akart vele kifejezni stb., lehetőleg oly módon, hogy ezzel ne zavarjuk az előadást.

Hangfelvétel közben jegyzeteket készíthetünk a hallgatóság magatartásáról, a mesemondó arc- és kéz-játékáról stb., de természetesen csak akkor, ha gyakorlott hangfelvételt készítő vagyunk. Magát az előadót általában nem zavarja az, hogy hangfelvétel készül arról, amit mond, leghelyesebb, ha rögzítjük a mikrofont s megbeszéljük vele, hogy egy meghatározott távolságra üljön tőle.

Kötött szövegek felderítő gyűjtésénél, vagy ha nincsen magnetofonunk, kézzel is jegyezhetünk, különösen, ha tudunk gyorsírni, ez azonban sokkal fárasztóbb a gyűjtő és az adatközlő számára is és rendszerint kevésbé pontos, mint a hangfelvétel.

Ha egy-egy jó adatközlő teljes tudásanyagának a végére értünk, írjuk le a hangszalagról, amit elmondott, eldalolt. A szöveget szó-, sőt betűhíven jegyezzük le, minden kijátszást, kiegészítést, vagy kihagyást nélkül. A dalammal használatos népköltési szövegeket, ha egy mód van rá, ne fosszuk meg dalamlunktól, mert ezáltal esztétikai érték-

kük csökken. Miután népköltési szövegeink, népszokásaink nagyrésztet dal-lam kíséri, kívánatos, hogy gondoskodjunk a szakkör számára dallamlejegyzéshez is értő diáktagról, vagy vegyük igénybe más, zeneileg képzett szakember segítségét. A kötött ritmusú mon-dókák, kiszámolók ritmusjelölését bár-melyik jó ritmusérzékű szakköri tagunk el tudja végezni. Hasznos, ha egy-két szakköri foglalkozást a hangszalagról való szöveglejegyzésnek szentelünk. Ez a munka viszonylag könnyen megtanulható, minden jó nyelvérzékű diák el tudja végezni. A tájnyelvi formák, hangalakok jelöléséhez használjuk fel *Végh József* útmutatását (Hangjelölési útmutató az önkéntes nyelvjárási gyűjtők számára. *Magyar Nyelvtör* 1970. 94—99. old.)

A hangszalagról lejegyzett gyűjteményünket olvassassuk el adatközlőnkkel is — vagy olvassuk fel neki. Igen jó megfigyelései lesznek saját szövege lejegyzésmódjáról, mert hisz a legtöbb jó mesemondó, énekes, igen szépen beszéli azt a nyelvjárást, amelyben él. Ha egyik-másik szövegének rögzítése valamilyen oknál fogva nem sikerült tökéletesen, ő maga *foia felajánlani*, hogy újra elmondja. Leghelyesebb ha a gyűjtemény kiigazításakor beszéljük meg az adatközlővel a különböző szövegrészek funkcióját, a közösség életében betöltött szerepét, alkalmazásának módját, idejét — ha az adatközlő életének egy korábbi szakaszán szokta volt elmondogatni, eldalolni — és azt, hogy az adatközlő mit is akart volna-képpen az adott népköltéssel alkotással kifejezni (ezt a kérdést ne erőltessük túlságosan). Ilyenkor kerülhet sor az előttünk homályos értelmű szavak kifejezésének megmagyaráztatására is. Megtekinthetjük esetleg azt a kéziratot vagy kivonttatott könyvet is, amelyet az adatközlő forrásának mond. Ennek az adatait minden esetben rögzítsük.

Ha több közelkorú jó énekes, mesemondó stb. repertoárját, tudásanyagát, az egyes darabok funkcióját, szerepét és az adatközlőnek a hozzájuk fűződő megjegyzéseit rögzítettük, csakhamar jó kézünk lesz a vizsgálatra kiszemelt falurész, község, tájegység népköltési anyagáról, s nyilatkozataink alapján ezt az anyagot időhöz, a közösség életének egy meghatározott szakaszához is tudjuk kötni. Természetesen változataink is lesznek szép számmal, ez mutatja, hogy az illető dal vagy mese — abban az időben — népszerű, divatos volt.

Ajánlatos — bár mind kevésbé lehet-séges — egy-egy dalolási, mesemondó

dási alkalmon résztvenni, tollfosztón, téli esti beszélgetésen jelen lenni, vagy pedig az énekest, mesemondót kérjük fel, hogy a szakkörnek — lehetőleg otthon, megszokott környezetében, és nem az iskolában vagy művelődési házban — több alkalommal is daloljon, meséljen. Ilyenkor ne készítsünk hangfelvételt vagy jegyzeteket, csak figyeljük az előadót, amit mond, ahogyan mondja, s utána szakköri beszélgetés vagy dolgozat formájában rögzítsük a tapasztalatakat. A népköltési gyűjtés egyik fontos mozzanata a jó megfigyelés, ezt a képességet is ki kell tehát fejlesztenünk a szakkör tagjaiban.

Monografikus értékű népmese, népdal stb. gyűjteményünk több célra is felhasználható. Egy-egy énekes vagy mesemondó repertoárja beküldhető, terjedelmétől függően, akár két vagy három pályamunkaként is. A legjobb, legnépszerűbb darabokat felhasználhatjuk népköltési tárgyú, vagy azzal kapcsolatba hozható nyelv- vagy irodalom óráinkon, bemutatót rendezhetnek belőle a szakkör jó énekesei, előadói, felhasználhatók iskolai ünnepélyeken, tá-bortüzeknél stb. Egyes darabjai diák-lapokban, kisebb-nagyobb egységet képező részletei a szakköri munkát bemutató kiadványban publikálhatók. Ha mód nyílik a teljes gyűjtemény vagy az abból készülő reprezentatív válogatás kiadására, ennek összeállításához kérjük ki az általunk választott, gyűjtött népköltési műfaj legjobb ismerőjének tanácsát.

Pályamunka céljára való felhasználás vagy közlés esetén kívánatos, hogy a szövegekhez jegyzeteket is fűzzünk, melvek az adatközlő adatait, észrevételeit, szövegeinek rendeltetését, célját, a gyűjtőknek az énekesrel, mesemondóval és a szöveggel kapcsolatos megfigyeléseit tartalmazzák. (Tipológiai jellegű jegyzetek készítése a szakember feladata.)

Katedrán, pódiumon vagy szakköri foglalkozás keretében történő előadás esetében nagyon fontos a megfelelő, esztétikai szempontból kiemelkedő, ép, teljes, a közösségre, tájra jellemző változat kiválasztása. Sajnos olyan szak-könyv, szakcikk mindezidáig nem készült, amelynek az alapján a magyar népköltési szövegek esztétikai szempontból kategorizálhatók lennének. *Kodály Zoltán* a népzene-kutatók ki-képzésénél gondolt erre az igen fontos szempontra, ezért az ő értékítéletére bátran támaszkodhatunk. Régi stílusú, vagy jó újstílusú dallamhoz ritkán tár-sul silány, értéktelen szöveg.

A prózai szövegek, mesék, mondák

megítélésénél a tanárnak az irodalomban használatos kategóriákat kell alkalmaznia. A gyűjtésnél a pontos szöveg rögzítés, a teljességre való törekvés vezessen bennünket; a megtanulás, megtanítás, bemutatás esetében azonban gondosan válogatnunk kell, csak a legszébb, lekértékesebb, legjellemzőbb darabok érdemesek erre. A népköltési szöveg esztétikai velejárójának kell tekintenünk a dallam és a ritmus mellett az előadás közben alkalmazott kéz és arcjátékot, valamint azt a célt és azt a formát, amikor és ahogyan felhasználják. Az előbbit kíséreljük meg szintén bemutatni, az utóbbit elmondani, elmagyarázni, esetleg színpadon is megeleveníteni.

Tudnunk kell, hogy a népköltési szöveg, legyen az dal, mondóka, mese vagy monda, formai szempontból kötött: világos szerkezetű, jellegzetes ritmusú, választékos, a műfajnak és az előadási alkalomnak megfelelő nyelvű alkotás, mely, ha helyesen választjuk meg, szívbeli gyönyörűséggel tölti el és remekül elszórakoztatja a kisbabát, az óvodás- vagy iskoláskorú gyerekeket, de a fiatalokat és a felnőtt hallgatókat és a velük játszó, nekik daloló, mesélő szülőket, nagyszülőket, pedagógusokat, előadóművészt is. Nem lehet tehát merev, élettelen, színtelen, fantáziatlan, de túlcicomázott, túlérzelmes vagy szellemkedő mulatságos sem. A kiemelkedő népköltészeti alkotás, legyen az nyelvi, zenei, vagy díszítőművészeti jellegű, a természetes, mesterkéletlen szépség erejével ragadja meg az olvasót, hallgatót, szemlélőt. Olyan szép, mint egy virág, szép táj napsütésben, záporosó vagy vihar idején, hozzá képest a legtöbb műköltői alkotás is csinaltnak, mesterkéltnek hat. Nyilvánvalóan nem minden szájhagyományban élő darab ilyen, s nem minden énekes vagy mesemondó elsőrendű művésze a mesterségének. Azon kell lennünk, hogy mindennek előtt a kiemelkedő tehetségeket kutassuk fel, azoknak a tudásanyagát rögzítsük, azoknak a magartását, alkotásmódját, előadóművészetét figyeltessük meg tanítványainkkal.

Ha többször is elmeséltetjük egy-egy mesemondóval, énekesrel ugyanazt a szöveget, eldalloltatjuk vele ugyanazt a dalt, észre fogjuk venni azt is, hogyan él, hogyan változik, módosul minden alkalommal. A változtatás igénye, lehetősége teszi léttel telivé, valósággal önálló életet élővé a népköltészeti, népművészeti alkotást és tölti el az alkotás érzetével az előadót is. Nemcsak a szinonimáknak, hasonló értelmű, ha-

sonló hangzású szavaknak van itt nagy jelentősége, hanem az előadási alkalomnak is. A kisbaba-mondókák, dalok úgy módosulnak, bővülnek, ahogyan nő, értelmesedik a gyerek. Az altatók például a legkisebb korban csak becéző, a kicsi gögicselésére emlékeztető hangutánzó szavakból állnak, később már tejeckést, kenyérkét igényel neki, ha jó lesz és elalszik, így megnyugtató törekszenek, ha édesanyja nincs odahaza. A kisebb gyerekeknek szóló mesék is egyszerűek, jobban ritmizáltak, könnyen felfoghatók, megtanulhatók, ésszben tarthatók. A nagyobbaknak szólók már mind kalandosabbak, a mesemondó tapasztalati körén kívülálló nagyvilágban segítik a gyereket eltájékozódni. Felnőttek számára az ifjúkori kalandok és a közvetlen környezetben szerzett tapasztalatok kerülnek előadásra, a mese Európa-szerte ismert tündéres, fantasztikus, letűnt társadalmak mitológiai elképzeléseire épülő „tartalmába”, cselekményébe beleszöve.

A jó adatközlők dalaiból, meséiből, mondáiból készült hangfelvételek szintén alkalmasak a szűkebb körben való bemutatásra. Gondosan különítsük el és lehetőleg ne sokat koptassuk tudományos kutatás céljait szolgáló eredeti hangfelvételeinket, ezeket legfeljebb akkor vegyük elő, ha újabb darabokkal adatokkal ki tudjuk egészíteni. Az átiátzással készült változatot nyilvánvalóan a legszebb, legreprezentatívabb darabokat kell, hogy tartalmazza, s legfőbbször tekintettel kell lennünk hallgatóink életkorára is.

A nem kis munkával, de jól összeállított hangfelvétel-illusztráció kiválóan felhasználható tanítási órán. TIT előadáshoz, de alkalmas arra is, hogy a szakkörben a dal- vagy mesetanulást elősegítse. A többszöri meghallgatást felhasználhatjuk arra is, hogy a diákok megfigyeléseket tegyenek a kiemelkedő népköltési alkotással kapcsolatban, tehát ne csak „cigánvfülre”, hanem tudatosan, logikai síkon is elsajátítsák azt.

Munkánk eredményeképpen elkészül egy gazdag anyagot tartalmazó kiadásra is alkalmassá tehető népköltési monográfia, melynek egyes részleteit a diákok pályamunka formájában is kidolgozhatják. A gyűjtemény legszebb, lekértékesebb darabjait diákaink is jól ismerik, az erre alkalmas művészi formában el is sajátítják. Így egy-egy táj népköltészete nemcsak az öregek emlékezetében fog élni, hanem a fiatalok tudásának, kulturális műveltségének is szerves része lesz.

Kovács Ágnes

FELDERÍTŐ KÉRDŐIV A BUKOVINAI SZÉKELY NÉPHAGYOMÁNY GYŰJTÉSÉHEZ

A Bukovinából hazatelepedett székelység többszázéves néphagyománya rendkívül jelentős tudományos és művészeti érték. A Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztálya és a Hazafias Népfront Tolna megyei Bizottságának Néprajzi Munkabizottsága éppen ezért szeretné az eddignél jobban összefogni és meggyorsítani e hagyományok felkutatását és megörökítését — számítva ebben a hazatelepített székelység érdeklődő tagjainak bekapcsolódására is.

Kérjük ezért a néprajztudomány, a honismereti és az öntevékeny művészeti mozgalom barátait, válaszolják meg az alábbi kérdőpontokat és a kitöltött kérdőívet (vagy csak a sorszámozott válaszokat) — a helyi művészeti együttes vagy a HNF helyi szervezete útján, illetőleg közvetlenül — *juttassák vissza a szekszárdi Balogh Ádám Múzeumba* (7100 Szekszárd, Mártírok tere 20.), amely a jövőben létre kívánja hozni a bukovinai székelység muzeális tárgyainak és a rájuk vonatkozó leírásoknak, dokumentumoknak központi gyűjteményét. (Természetesen nemcsak a válaszokat, hanem a részletesebb leírásokat is örömmel fogadjuk.)

Kérdőpontok

1. Ismernek-e a családban megőrzött vagy idősebbektől hallott történeteket, mondákat, dalokat, szólásmondásokat a székelység egykori kimeneküléséről, kivándorlásáról, moldvai-bukovinai bujdosásáról, bukovinai megtelepüléséről? Melyik bukovinai helységről és melyik családról szólnak ezek, s kik tudják a történeteket, dalokat elmondani, eléne-

kelni? (Jegyezzük fel az illetők nevét, életkorát és lakáscímét.)

2. Kiket tartanak a bukovinai székelység köréből kiváló elbeszélőnek, dalosnak, táncosnak, zenésznek, szövőnek, hímzőnek, faragónak? (Nevük, életkoruk, lakáscímük, egykori bukovinai lakóhelyük, melyik művészeti ágba tűnnek ki?)
3. Kik azok a székelyek, akik Bukovinában valamilyen népi kisiparral (szűcs, takács, kovács, ács, bogárnár stb.) rendszeresen foglalkoztak? (Nevük, életkoruk, lakáscímük, egykori bukovinai falujuk, mesterségük.)
4. Hol, kinél található még Bukovinából hozott ruhadarabok, szőttesek, díszített vagy díszítetlen bútordarabok, gazdasági eszközök és egyéb használati tárgyak? (A tulajdonosok címe, a tárgyak megnevezése; hajlandók-e ezeket a Múzeumnak ajándékozni vagy eladni?)
5. Kinek a birtokában vannak Bukovinából hazahozott fényképek, feljegyzések, régi családi iratok, könyvek? (Cím, a dokumentum megnevezése. Hajlandók-e ezeket a Múzeumnak átengedni vagy lefényképezésre kölcsönadni?)
6. Ki vállalkozik a régi bukovinai életmód, az olyan helyi népszokások stb. leírására, melyek különböznek a *Sebestyén Ádám* Andrásfalváról szóló könyvében¹ leírtakból? (Név, életkor, lakáscím, egykori bukovinai lakóhely; esetleg a leírandó témakör megjelölése.)

A kérdőív megválaszolásának időpontja. A kérdőív megválaszolójának neve és életkora, foglalkozása, lakáscíme is feljegyzendő.

A kérdőívet összeállította:

Morvay Péter

Tanyás vidékeken, hagyományos szőlőtermelő és bányavidékeken lakó gyűjtőknek ajánlható témák: 16. Tanyai település és építkezés. (Alaprajzokkal, fényképekkel.) — 17. Régi prësházak és pincék. (Alaprajzokkal és fényképekkel. A berendezés és az eszközök ismertetésével.) — 18. Bányászahagyományok.

A pályázni óhajtok kiválasztott témájuk kidolgozásához részletes útmutatást kaphatnak a Néprajzi Múzeum Gyűjtésszervezési Csoportjától (1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.).

A két példányban beküldött pályamunkák egyúttal automatikusan részt vesznek az 1975. évi XXII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat megyei és országos ifjúsági tagozatán is, s mindkét helyen pályadíjat (az országos döntőben pályadíj-kiegészítést) nyerhetnek (ld. részletesebben az Országos Gyűjtőpályázat külön felhívását: a Honismereti Híradó 1974. 1. számában).

SZERVEZŐ BIZOTTSÁG

TARTALOM

A honismereti mozgalom helye a közművelődésben (*Töltési Imre — Dr. Novák József*) 3

A 30. ÉVFORDULÓ FELÉ

Csepel felszabadulásának előtörténete (*Dr. Zachár László*) 3

KRÓNIKA

Honismeret és névkutatás (*Balogh Lajos*) 12

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”
(*Beke György*) 15

A bukovinai székely néphagyomány gyűjtőinek szekszárdi tanácskozása
(*Halász Péter*) 17

Pedagógusjelöltek a honismereti munkában (*Dr. Novák József*) 22

Pusztaszeri körkép (*Dr. Trogmayer Ottó*) 24

Iskolatörténeti gyűjtés Szentesen (*Tóth Jánosné*) 27

Új kőbányai utcanevek (*Dr. Dömötör Akos*) 31

Eleven honismereti munka Komárom megyében (*Jakab József*) 33

Díszítőművészeti tanfolyam indult Mezőcsáton (*P. Z.-né*) 35

SZABAD FÓRUM

A „Mi dalaink” margójára (*Morvay Péter*) 36

Hozzászólás *Horváth Kálmán* Helytörténeti múzeum a váli műemlék-templomban című cikkéhez (*Dr. Lukács László*) 38

TERMES

Cselédek a büki uradalomban (*Szabó József*) 40

HONISMERETI OLVASÓKÖNYV

A „Nagy Sztrájk” (*Dr. Szitár László*) 45

Egy vers születésének körülményei (*Fábián Miklós*) 48

„Hegyeken át...” — Gyóni Géza üzenete (*Dr. Kovássy Zoltán*) 50

„Nem néma az a kőszobor” (*Hegyi-Füstös István*) 52

KÖNYVESPOLC

Dr. Barcza Géza — Dr. Temesvári László: Műemlékvédelem
(Ism.: *Dercsényi Balázs*) 54

Dr. Romány Pál: A tanyarendszer ma (Ism.: *Fábián Miklós*) 55

Felsőmocsoládi hiedelemmondák (Ism.: *Hoppál Mihály*) 56

PÁLYAZAT! PÁLYAZAT! PÁLYAZAT!

Az Országos Diáknapok néprajzi és nyelvjárási pályázata 57

GYŪJTÉSI ÚTMUTATÓK

A népköltészet gyűjtéséről és az esztétikai nevelésben betöltött szerepéről
(*Kovács Ágnes*) 58

Felderítő kérdőív a bukovinai székely néphagyomány gyűjtéséhez
(*Morvay Péter*) 63

MUNKATÁRSÁK

Balogh Lajos, az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos munkatársa, Bp. — **Bathory János**, egyetemi hallgató, Bp. — **Beke György**, író, Kolozsvár — **Dercsényi Balázs**, az OMF tudományos munkatársa, Bp. — **Dömötör Akos dr.**, a Magyar Munkás-mozgalmi Múzeum muzeológusa, Bp. — **Fábián Miklós**, könyvtáros, Dabas — **Halász Péter**, az Agrárgazdasági Kutató Intézet tudományos főmunkatársa, Bp. — **Hegyi-Füstös István**, református lelkész, Bp. — **Hoppál Mihály dr.**, az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tudományos titkára, Bp. — **Jakab József**, a HNF Komárom megyei Bizottságának alelnöke, Dorog — **Kovács Ágnes**, az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tudományos munkatársa, Bp. — **Kovássy Zoltán dr.**, ügyvéd, Bp. — **Lukács László dr.**, gimnáziumi tanár, Kecskemét — **Morvay Péter dr.**, a Néprajzi Múzeum ny. osztályvezetőhelyettese, Bp. — **Novák József dr.**, a Népművelési Intézet főelőadója, Bp. — **Pekárovics Zoltánné**, művészeti előadó, Mezőcsát — **Szabó József**, általános iskolai igazgatóhelyettes, Bük — **Szitár László dr.**, a Közlekedési Múzeum titkára, Bp. — **Tóth Jánosné**, tanár, Szentes — **Töltési Imre**, a HNF Országos Titkárságának munkatársa, Bp. — **Trogmayer Ottó dr.**, a Móra Ferenc Múzeum igazgatója, Szeged — **Zachár László dr.**, gimnáziumi tanár, Bp.